

dum circa rem operabilem, differt saltem a scientia practica in modo, quia hæc (ut communiter dicitur) versatur circa rem operabilem, modo operabili, qui modus redundat in objectum formale, et ideo dicitur practica scientia esse de re operabili, ut operabilis est; speculativa vero de re ut speculabili, id est, quatenus in se habet veritatem cognoscibilem, sive illa consistat in operabili, sive non. Unde ille modus operabilis non excludit, quin habitus practicus possit procedere definiendo et demonstrando; hæc enim communia sunt omni scientiæ; sed addit solum, quod modus procedendi talis sit, ut per illum comparetur cognitio, quæ ex se sit sufficiens regula, et in suo ordine sufficiens principium praxis. Quod si ad hoc non perveniat, in sola speculatione sistit, quamvis veritas in qua versatur, sit in re operabili, quæ omnia magis patebunt ex responsionibus ad alia puncta proposita, quæ brevius expediri possunt.

Differantne essentialiter in eadem potentia habitus practicus et speculativus.

43. *Theologia est practica simul et speculativa scientia.* — Circa secundum ergo punctum, an hæc differentiæ sint essentielles habituum intellectualium, necne, suppono jam non esse sermonem de illa denominatione, quæ potest sumi ex intentione operantis; nam illa manifeste est extrinseca et accidentalis. Quo supposito, et omissis opinionibus, respondeo, quando hæc differentiæ sunt adæquate habitibus, eas esse essentielles, aliquando vero fieri posse ut alicui habitui neutra illarum sit adæquata, et tunc comparatione ejus practicum et speculativum non esse ita essentielles differentias, ut causent in eo essentialiter diversitatem, quamvis ille habitus essentialiter differat ab habitu adæquate speculativo, vel adæquate practico. Hæc resolutio primo patet exemplis, nam metaphysica, quæ est adæquate seu pure speculativa, essentialiter differt ab alia scientia pure practica; in Theologia vero, quæ juxta veriorum sententiam simul practica est et speculativa formaliter, differentiæ illæ non sunt essentielles, quamvis ipsa Theologia habeat aliquam differentiam, qua essentialiter differt a scientia pure practica vel speculativa. Ratio vero a priori est, quia hæc differentiæ sumuntur ex ordine ad finem, et objectum formale scientiæ.

44. *Quomodo unus habitus, practicus et speculativus.* — Sed dubitant multi quo modo

possint differentiæ, quæ in aliquibus causant diversitatem essentialiter, formaliter conjungi in aliquo. Sed hoc facile intelligetur, advertendo esse posse has differentias sub quadam consideratione subalternas, et sub alia ultimis, juxta varias convenientias et differentias quæ in rebus inveniuntur. Possunt ergo duæ scientiæ in hoc convenire, quod utraque agit de re operabili, ut sic; differre vero, quia una agit adæquate de re operabili, seu tantum de illa; alia vero non adæquate, sed superiori aut universaliori modo. Sic ergo practicum sumi potest, vel ut sic est tantum ab adæquato et inadæquato, et ut sic est tantum differentia subalterna, vel ut definitur ac limitatur ad habitum adæquate practicum, et sic est differentia ultima, et idem proportionaliter est de speculativo. Illæ ergo differentiæ non causant diversitatem essentialiter, nisi ut ultimæ sunt, et ut sic nunquam conjunguntur in eodem habitu; ut autem sunt subalternæ, possunt conjungi, quia eadem res potest habere differentias subalternas constituentes genera inter se non subalternatim posita. An vero præter divinam Theologiam sit aliqua scientia naturalis simul practica et speculativa, dicam paulo inferius; nunc solum dicimus, ex parte quidem subjecti non repugnare, nam eadem facultas intellectus simul practica est et speculativa. Quod exemplum aptum etiam est ad declarandum quod diximus de differentiis, *practico, et speculativo.*

45. *Fidei habitus est practicus simul et speculativus.* — An idem sit de lumine gloriæ et visione beata. — Est autem circa hoc ultimo observandum, sententiam hanc aliter declarandam esse, si habitus est simplex qualitas, aut si est collectio plurium qualitatum subordinatarum. Nam priori modo non solum eadem scientia vel habitus, sed etiam eadem simplex qualitas, erit simul practica, et speculativa; sicut idem intellectus, licet sit simplex qualitas, est practicus et speculativus, quia est principium notitiæ practicæ et speculativæ. Et hoc modo censeo, habitum fidei infusæ, etiamsi simplex qualitas sit, simul esse practicum et speculativum; nam et est principium contemplandi veritates divinas, et regula principiorum, seu veritatum quibus humanæ operationes dirigendæ sunt, ut superiores quamdam honestatem habeant. Et idem fortasse est de lumine gloriæ; imo multi idem credunt de visione ipsa beata, quia in rebus supremi ordinis non solum

idem principium, sed etiam idem actus potest complecti utramque rationem practici et speculativi ad imitationem divinæ scientiæ; sed de hoc alias. At vero si scientia est composita ex pluribus qualitibus pro diversitate principiorum et conclusionum, sic non poterit eadem humana scientia esse simul practica et speculativa secundum eandem qualitatem, sed secundum diversas, quia una et eadem conclusio non est simul practica et speculativa; qualitates autem illæ dicuntur multiplicari juxta varietatem conclusionum. Et ita etiam habitus principiorum dividuntur in synderesim et intellectum, ex eo quod circa principia practica et speculativa versantur. Posset autem quis facile dicere, illum habitum esse unum collectione quadam, et ita simul practicum et speculativum, quamvis secundum diversas partes.

An practicum et speculativum re vel ratione differant.

46. Ex resolutione præcedentis dubii facilis est responsio ad tertium, quanquam nonnullam difficultatem circa illud ingerat Aristoteles, qui aliquando videtur separare intellectum speculativum et practicum tanquam potentias reipsa distinctas, ut patet ex 3 de Anima, c. 10, ubi primum ait, in textu 50, intellectum, qui est principium agendi, fine differre ab intellectu speculativo: postea vero, textu 53, sic ait: *Constat etiam eos oportere qui partes animæ dividunt, si modo potentias dividant atque separent, complures ipsas esse concedere: nutriendi principium, sentiendi, intelligendi, deliberandi, et appetendi, hæc enim plus inter sese differunt, quam potentia cupiendi et irascendi.* Ubi per potentiam intelligendi et deliberandi, intellectum speculativum et practicum intelligere videtur, et inter eos distinctionem realem aperte constituere. Et similiter 6 Ethic., c. 1, distinguit duas partes animæ, quas dicit genere differre, aliam qua contemplamur, aliam qua de rebus agendis consultamus.

47. *Intellectus non distinguitur in re ab intellectu speculativo.* — Nihilominus certum est, has facultates non esse in re distinctas, ut D. Thomas, 4 p., quæst. 79, a. 11, et omnes docent, et est per se evidens, nam intellectus est universalis potentia habens pro objecto ens aut verum. Unde verum operabile et non operabile respectu intellectus sunt quasi differentiæ materiales vel inadæquate. Item non possunt distingui facultates

in re, tum quia ratio componendi et discurrendi eadem est in omni materia, et æque requirit spiritualem potentiam cognoscitivam; tum etiam quia eadem facultas est quæ per naturale lumen assentitur primis principiis, tam speculativis, quam practicis; est enim idem modus assentiendi in omnibus illis ex immediata connexionione terminorum; sola autem terminorum diversitas non requirit diversitatem potentiæ, cum eadem vis intellectiva sufficiat ad apprehendendum hujusmodi terminos, eorumque rationes penetrandas; ergo eadem etiam est vis seu facultas intellectiva, quæ ex utrisque principiis discurrit. Adde etiam, tantam esse connexionem inter veritates practicas et speculativas, ut sæpe non possint practicæ exacte cognosci sine adminiculo aliarum a quibus pendent, et ideo nulla est scientia adeo practica, quæ vel non aliquid habeat speculationis, vel saltem non sit aliquo modo subordinata, vel subalterna scientiæ speculativæ. Ac propterea speculativa scientia ex suo genere est prior et nobilior, ut Aristoteles dixit in proœmio hujus operis. Ergo principium cognitionis speculativæ et practicæ, necessario debet esse idem quoad vim intelligendi. Et confirmatur tandem, quia plus differre videntur opinio et scientia, quam practicum et speculativum; sed facultas sciendi et opinandi eadem est; ergo multo magis intellectus practicus et speculativus.

48. *Aristoteles an in re distinctum asseruerit intellectum practicum ab speculativo.* — Neque Aristoteles potuit oppositum sentire; quin potius D. Thomas, citato loco, hanc eandem sententiam colligit ex illo axioma, quod intellectus speculativus extensione fit practicus, quod etiam ipse affert ex Aristotele, 3 de Anima. Item ex eo quod cognitio practica ex fine tantum distinguitur ab speculativa, ut in eodem loco lib. 3 de Anima Aristoteles dicit. Quæ differentia respectu cognoscitivæ facultatis accidentaliter est. Unde etiam in phantasia, manifestum est, secundum Aristotelem, eandem esse facultatem, quæ suo modo speculativa est et operativa. Cum ergo Aristoteles numerat ut diversas potentias animæ, intellectivam et deliberativam, posset quis per deliberativam intelligere, non intellectum practicum, sed voluntatem; numerat enim prius sensitivam et intellectivam potentiam, et deinde numerat deliberativam et appetitivam potentiam; recte ergo possunt per hæc verba intelligi

duo appetitus correspondentes sensui et intellectui. Sed hoc non placet, quia *deliberare*, proprie significat consilium capere. Unde alia translatio ibi pro *deliberatio* habet *consiliativum*. Et ideo melius dicitur, ibi Aristotelem non distinguere has potentias, ut in re distinctas quoad facultatem, sed quoad munera. Neque oportet in omnibus, quæ ibi numerantur, esse æqualem aut similem distinctionem. Sicut etiam 6 Ethicorum, cap. 5, distinguit Aristoteles duplicem partem animæ, opinativam et scientificam, quas tamen constat non esse in re diversas facultates. Adde, ex citato loco tertii de Anima, non tam colligi, intellectum practicum et speculativum in re distingui, quam irascibilem et concupiscibilem non plus distingui in re, quam intellectum practicum et speculativum, quoad fortasse verum est, de quo alias.

49. Constat igitur, ex parte subjecti non necessario colligi realem distinctionem inter intellectualem habitum practicum et speculativum; nam ostensum est utriusque subjectum in re idem esse. Nec vero e converso ex unitate potentiæ colligitur identitas inter ipsos habitus, quia in eadem potentia possunt esse habitus realiter distincti, ut supra ostensum est. Igitur aliunde inquirendum est quo modo hujusmodi habitus differant, nimirum ex principio posito in superiori puncto. Nam quando practicum et speculativum sunt adæquate differentie habituum, signum est illos habitus etiam realiter differre, quia unusquisque eorum habet entitatem propriam distinctam a potentia, et adæquatam objecto omnino distincto; ergo sunt inter se entitates distinctæ. At vero quando sunt differentie inadæquate habitus, tunc habitus practicus et speculativus non differunt re, sed ratione per nostros conceptus inadæquatos, ad eum modum quo differunt intellectus practicus et speculativus, vel sicut sensus communis, ut versatur circa colores et sonos inadæquate, ad summum potest ratione distingui, quanquam inferiores sensus, qui adæquate respiciunt alia objecta, realiter distinguantur.

Sitne adæquata dicta divisio.

50. Quarti etiam dubii, quod est de sufficientia hujus divisionis, resolutio ex dictis facilis est. Nullus enim habitus excogitari potest, qui vel practicus vel speculativus non sit; nam quodammodo includunt hi habitus immediatam contradictionem. Omnis enim habitus intellectualis ad cognitionem veri,

vel sub ratione veri necessario tendit. Aut ergo tendit in cognitionem veri propter se ipsam, et talis habitus est speculativus, vel talis cognitio in alium finem ordinatur, et sic constituitur habitus practicus. Inter illa autem duo membra, scilicet, cognitionem veri propter se, vel propter aliud, non potest intelligi medium; ergo inter practicum et speculativum non potest dari medium per negationem utriusque extremi. Quod etiam confirmari potest, tum ex potentia in qua sunt tales habitus, quæ sufficienter dividitur in intellectum practicum et speculativum; tum ex actibus et muneribus illius potentiæ, quæ data est homini propter perfectionem et excellentiam quæ est in veritate contemplanda, atque etiam ut sit quasi lumen dirigens et gubernans hominem in omnibus actionibus suis, quatenus subdantur potestati ejus, sive ad moralem vitam, sive ad naturalem et corpoream tuendam et conservandam ordinentur. Et ita etiam philosophi distinxerunt duplicem hominis felicitatem, activam scilicet, et contemplativam, ut patet ex Arist., 10 Eth. Et similiter philosophia christiana duplicem distinguit vitam, activam et contemplativam, cui Aristot., 4 Eth., c. 5, addidit vitam voluptuosam, quæ inter humanas non computatur, quia bestialis potius est, et ratione non regitur. Habitus ergo humani seu intellectuales sufficienter sub illa divisione comprehenduntur.

51. *Theologia magis est speculativa quam practica.*—An vero possit inter illa duo membra dari medium quasi per participationem utriusque extremi, quantum ad rem quidem spectat, clara est resolutio ex dictis. Nam si quis medium appellet habitum qui simul sit practicus et speculativus, verum quidem est dari hujusmodi habitum; an vero appellandum sit medium, necne, quæstio erit de nomine. Simpliciter tamen loquendo, sufficiens est illa divisio, tum quia cum dividitur habitus intellectualis in practicum et speculativum, non oportet sumere illas differentias ut ultimas, sed ut subalternas, et ita habitus ille, qui simul practicus est et speculativus, sub utroque illorum membrorum ob diversas rationes comprehenditur. Tum etiam quia, ut in simili dixit D. Thomas, 2. 2, q. 179, a. 2, ad 2, *medium quod ex extremis constat, virtute continet extrema, semper tamen in eo alterum extremorum dominatur, a quo absolute sumit denominationem.* Sicut de superiori naturali Theologia, quæ simul speculativa et

practica est, dixit alibi idem D. Thomas, magis esse speculativam, quia ex primario objecto speculativa est.

52. *Scotus contrarium asserens improbat.*—Quanquam Scotus, in Prologo, q. 4, e converso existimet, scientiam, quæ ad praxim quovis modo extenditur, simpliciter esse dicendam practicam, quia talis scientia simpliciter non est propter se, sed propter aliud. Sed non recte loquitur, et in duobus deceptus videtur. Primo, quia existimavit ad rationem actus practici satis esse quod quacunque ratione excitet affectum, et ideo etiam ipsam contemplationem Dei in nobis vocat actum practicum. Sed non recte, quia ad rationem actus practici intellectus, necesse est ut versetur circa praxim, ut objectum seu materiam circa quam, ut ex dictis satis constat, et notarunt Capreolus, Greg., Gabriel, et alii in Prologo, loc. cit. Imo et D. Thomas, quem Capreolus refert, idem docet in 3, dist. 23, q. 2, a. 3, quæstiunc. 2, et q. 14 de Verit., art. 4. Et ratio est, quia ex cognitione quantumvis speculativa sequitur delectatio, ut constat ex 10 Ethic., c. 7 et 8, non tamen per modum directionis aut regulæ practicæ, sed naturali consecutione; et similiter contemplatio Dei excitat amorem ex vi excellentiæ et bonitatis objecti, non quia ipsa contemplatio per se et intrinsece ad illum finem referatur.

53. Deinde non videtur animadvertisse Scotus, quando idem habitus simul habet actus speculativos et practicos, quamvis secundum unam rationem, vel habitudinem non tendat in cognitionem veritatis propter se ipsam, tamen secundum aliam participare hanc perfectionem, ideoque non repugnare quominus habitus, qui secundum aliquid est practicus, secundum aliud sit speculativus, ac etiam interdum magis, vel simpliciter speculativus.

54. *Medicina an speculativa et practica.*—*Logica an speculativa et practica.*—Atque ita censent aliqui philosophandum esse, non solum de divina Theologia, sed etiam de multis scientiis naturalibus. Nam, licet hoc eminentiori et altiori ratione Theologiæ conveniat propter excellentiam luminis, quod in revelatione nititur, et propter eminentiam Dei secundum se, et ut est primum principium, et finis ultimus, tamen secundum aliquam inferiorem rationem aliquid simile reperiri potest in scientiis naturalibus. Ut de

medicina sentit idem D. Thomas, super Boetium, de Trinitate, in quæstione de divisione scientiarum, art. 1. Est enim medicina simpliciter practica ex præcipuo fine, et ex majori parte ejus, et tamen plura speculative contemplatur. Et sic distingui solet medicina in speculativam et practicam, non ut in scientias omnino diversas, sed ut in diversas partes seu rationes ejusdem scientiæ. Idem etiam multi existimant de philosophia morali; sine dubio enim multa speculative considerat, quamvis absolute ad morale opus ordinari videatur, et ideo magis practica censeatur. Atque ad eundem modum possumus probabiliter loqui de logica, opposito modo; est enim simpliciter scientia speculativa, quamvis ex parte etiam sit practica; dirigit enim operationes intellectus, ut artificiose fiant eo modo quo fieri possunt, unde et ars liberalis appellatur; tamen ad hanc directionem multa, et fere majori ex parte contemplatur pure speculative, et ipsamet directionem magis facit speculando naturam, et proprietates naturales ipsorum actuum intellectus, quam practice instruendo intellectum quomodo debeat operari, ut bene animadvertit Hervæus, Quodlib. 1, quæst. 3. Sed de hac re et divisionibus habituum, atque adeo de speciebus qualitatis hæc sint satis.

DISPUTATIO XLV.

DE CONTRARIETATE QUALITATUM.

Connectio hujus disputationis cum præcedentibus.—Explicatis speciebus qualitatis, dicendum sequitur de proprietatibus ejus, ex quibus duas tantum superius tractandas proposuimus, scilicet, contrarietatem et intensionem, tum quia hæc solæ difficultatem habent; alias enim breviter expeditimus; tum etiam quia harum cognitio ad complementum hujus operis necessaria est. Nam oppositio et contrarietas inter proprietate entis annumerari solet, et ideo de illa disseruit Aristoteles in libro 10. Intensio vero in qualitibus tam spiritualibus quam materialibus reperitur; ejusque tractatio ad perfectiorem formarum intelligentiam conferet. Ut ergo de contrarietate ordinate dicamus, prius de oppositione, quæ genus illius est, monnulla præmittemus. Deinde quid sit ipsa contrarietas, et in quibus rebus intercedat, declarabimus.

¹ Prima p., q. 2, a. 4.